

LUND UNIVERSITY

Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning

Kjellberg, Anders

Published in:

Avtalsrörelsen och lönebildningen 2014. Medlingsinstitutets årsrapport 2014

2015

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kjellberg, A. (2015). Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning. I B. Andersson (Red.), *Avtalsrörelsen och lönebildningen 2014. Medlingsinstitutets årsrapport 2014* (s. 30-36). Medlingsinstitutet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN
LUNDS UNIVERSITET

Detta är ett utdrag ur

**Avtalsrörelsen och lönebildningen 2014.
Medlingsinstitutets årsrapport 2014.**

Stockholm: Medlingsinstitutet 2015

Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens
utbredning

Anders Kjellberg

E-post: anders.kjellberg@soc.lu.se

Tel: 046-222 88 47

Avtalsrörelsen och lönebildningen

2014

Medlingsinstitutets årsrapport

Avtalsrörelsen
och
lönebildningen
År 2014

Medlingsinstitutets årsrapport

Medlingsinstitutet

Medlingsinstitutet är en **myndighet** under Arbetsmarknadsdepartementet och har tre huvuduppgifter:

... att verka för en väl fungerande lönebildning.

... att ansvara för medling i arbetskonflikter.

... att vara statistikansvarig myndighet för den officiella lönestatistiken.

Medlingsinstitutet publicerar varje år en rapport om avtalsrörelsen och lönebildningen. Detta är den fjortonde rapporten, den första publicerades i februari 2002.

Medlingsinstitutet
Box 1236
111 82 Stockholm
Telefon: 08-545 292 40
Fax: 08-650 68 36
Webbplats: www.mi.se

ISSN 1650-8823
Grafisk bearbetning: Forma Viva, Linköping
Tryck: Taberg Media Group, Taberg

3 Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning⁹

Andelen anställda som omfattas av kollektivavtal ligger sedan flera år på omkring 90 procent. Nästan lika hög är organisationsgraden bland arbetsgivarna om man mäter den som andelen anställda på arbetsmarknaden med en arbetsgivare som är med i en arbetsgivarorganisation.

Den fackliga organisationsgraden har stabiliserats på cirka 70 procent, men med ökade skillnader mellan tjänstemän och arbetare. Närmare fyra av tio privatanställda arbetare är i dag utan fackligt medlemskap.

Kollektivavtalen har en central roll i den svenska arbetsmarknadsmodellen. Nio av tio löntagare i Sverige omfattas av kollektivavtal trots frånvaron av lagstiftning om allmängiltigförklaring av kollektivavtal. Avgörande för kollektivavtalens starka ställning i Sverige är att både anställda och arbetsgivare i betydande utsträckning är organiserade. *Den fackliga organisationsgraden* har visserligen minskat sedan 1990-talets mitt, men Sverige tillhör fortfarande en grupp av nordiska länder som har den högsta fackanslutningen i världen¹⁰. Sedan 2009 har det fackliga medlemsras som inträffade under de närmast föregående åren planat ut. I likhet med Danmark och Finland är fortfarande cirka sjuttio procent av de anställda i Sverige medlemmar av en facklig organisation. Även om den genomsnittliga organisationsgraden under senare år inte förändrats särskilt mycket i Sverige (70 procent 2011–2013, preliminärt även 2014) kan en tydlig skillnad konstateras mellan arbetare och tjänstemän. Den nedåtgående trend i andelen fackligt anslutna som förekommer hos arbetarna har sedan 2009 i stort sett uteblivit hos tjänstemännen.

Av stor betydelse för *kollektivavtalens täckningsgrad* är hur väl organiserade arbetsgivarna är. Till skillnad från de fackliga organisationerna har arbetsgivarorganisationerna inte tappat mark de senaste femton–tjugo åren om man som mått använder andelen löntagare på hela arbetsmarknaden med en anställning i företaget som är anslutna till en arbetsgivarorganisation.

Sverige avviker här markant från till exempel Tyskland, där såväl arbetsgivarnas organisationsgrad som kollektivavtalens utbredning och den fackliga anslutningen minskat under en längre tidsperiod.

3.1 Kollektivavtalens täckningsgrad¹¹

En beräkning avseende 2013 visar att 89 procent av löntagarna i åldern 16–64 år omfattades av kollektivavtal (inklusive så kallade hängavtal), se **tabell 3.1A**.

⁹ Kapitlet baseras på text och tabeller från Anders Kjellberg, professor i sociologi vid Lunds universitet. Det har tillkommit i anslutning till forskningsprojektet "Facklig anslutning ur ett globalt perspektiv" (FAS/Forte).

¹⁰ Se också avsnitt 2.7.

¹¹ För en närmare redogörelse av hur beräkningar gjorts, se Bilaga 5.

Det var praktiskt taget detsamma som under de fyra föregående åren. Om man ser till de senaste femton–tjugo åren råder en påfallande stabilitet även om kollektivavtalens täckningsgrad under perioden 1995–2005 var något högre. Inom privat sektor omfattade kollektivavtalen 2008–2013 cirka 84 procent av de anställda jämfört med cirka 90 procent 1995–2005, men flera brott i tidsserien gör att man inte bör dra alltför långtgående slutsatser. Inom offentlig sektor täcks samtliga anställda av kollektivavtal.

Av beräkningar baserade på antalet anställda i åldersgruppen 15–74 år framgår att kollektivavtalens täckningsgrad inom privat sektor var 83 procent 2013, vilket var detsamma som 2010 (**tabell 3.1 B**). För arbetsmarknaden i sin helhet¹² var andelen anställda med kollektivavtal 88 procent, vilket är ungefär samma nivå som under de föregående åren.

Tabell 3.1A Andel löntagare, i procent, som täcks av kollektivavtal¹³

Ålder 16–64 år

Sektor	1995	2005	2007:1	2007:2	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Privat	90	89	86	/ 82	/ 84	85	84	84	85	84
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	94	93	91	/ 88	/ 90	90	89	89	90	89

Tabell 3.1B Andel löntagare, i procent, som täcks av kollektivavtal¹⁴

Ålder 15–74 år

Sektor	1995	2005	2007:1	2007:2	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Privat				81	/84	85	83	83	84	83
Offentlig				100	100	100	100	100	100	100
Alla				87	/89	90	89	88	89	88

Källa: Anders Kjellberg, Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund, Sociologiska institutionen Lunds universitet (2013; uppdaterad 2015).

För tredje gången har beräkningar gjorts av kollektivavtalens täckningsgrad fördelat på arbetare och tjänstemän (**tabell 3.2**). Inom privat sektor omfattar kollektivavtalen en klart lägre andel av tjänstemännen (77 procent 2013) än av arbetarna (94 procent). Av betydelse är att hängavtal inte är lika vanliga bland tjänstemän (cirka 20 000 individer 2013) som bland arbetare (cirka 149 000 individer).¹⁵ Uppgifterna om hängavtalens omfattning bör betraktas med viss försiktighet eftersom en del tjänstemannafack saknar uppgifter om hur många medlemmar som berörs av sådana avtal. För det andra rymmer LO-förbunden en del tjänstemän som i vissa arbetsgivarorganisationers statistik klassificeras

¹² Privat+offentlig sektor 15–74 år

¹³ Anmärkning: / markerar brott i serie till följd av förändrad beräkningsmetod.

¹⁴ Flera brott (markerade med /) förekommer i tabellen. Åren 1995, 2005 och 2007:1 har hängavtalens omfattning bland arbetare beräknats utifrån Foras statistik över lönesummor och från och med 2007:2 med hjälp av proportionen mellan antalet arbetare i företag som endast har hängavtal och antalet arbetare i företag med reguljära kollektivavtal. Den mellan 2007:2 och 2008 förhöjda täckningsgraden avspeglar införandet av ett nytt datasystem hos Svenskt Näringsliv, vilket resulterade i ett klart högre rapporterat antal anställda i medlemsföretagen än under de föregående åren.

¹⁵ Till de sammanlagt 169 000 individerna under hängavtal 2013 (149 200 arbetare och 19 600 tjänstemän) tillkommer under reguljära kollektivavtal 2 161 000 individer i privat sektor och 1 281 000 i offentlig sektor eller totalt 3 611 000 individer (16–64 år inklusive hängavtal). I åldern 15–74 år blir motsvarande summa 3 664 000 individer. Antalet anställda i Sverige (privat+offentlig sektor) enligt AKU 4:e kvartalet 2013 var 4 054 000 respektive 4 147 000. Folkbokförda i Sverige som arbetar utomlands ingår inte i dessa siffror. För en närmare redogörelse av beräkningarna se Bilaga 5.

som arbetare. Å andra sidan förekommer det att arbetare under medarbetaravtal inte klassificeras som arbetare. Sammantaget innebär detta att kollektivavtalens täckningsgrad sannolikt underskattas bland tjänstemännen och överskattas bland arbetarna. Som framgår av tabell 3.2 är skillnaden mellan arbetare och tjänstemän betydligt mindre vad gäller andelen som omfattas av *reguljära* kollektivavtal inom privat sektor: 83 respektive 75 procent 2013.

Tabell 3.2 Andel arbetare och tjänstemän 16–64 år, i procent, som täcks av kollektivavtal 2011–2013

Kategori	Privat sektor	- därav		Offentlig sektor	Alla sektorer
		Hängavtal	Övriga avtal		
2011					
Arbetare	90	11	79	100	92
Tjänstemän	78	2	76	100	86
Alla	84	6	77	100	89
2012					
Arbetare	94	11*	83	100	95*
Tjänstemän	78	2	76	100	86
Alla	85	6	78	100	90
2013					
Arbetare	94	12	83	100	96
Tjänstemän	77	1	75	100	85
Alla	84	6	78	100	89

*Sedan förra årsrapporten reviderade tal (antalet arbetare under hängavtal 2012 var 147 800 och antalet tjänstemän 22 000 eller totalt 169 800 anställda under hängavtal 2012).

Källa: se tabell 3.1.

Enligt tabell 3.2 ökade andelen arbetare under reguljära kollektivavtal inom privat sektor med fyra procentenheter mellan 2011 och 2012–2013. Mycket talar för att detta ger en starkt överdriven bild av utvecklingen och avspeglar svårigheterna att beräkna kollektivavtalens omfattning för arbetare och tjänstemän separat. Det förefaller mindre sannolikt att så mycket som 94 procent av arbetarna 2013 omfattades av kollektivavtal (inklusive hängavtal). Om de cirka 18 000¹⁶ utstationerade arbetstagare som finns inom LO-området räknas in i arbetskraften liksom hälften av de cirka 27 000 privatanställda som i statistiken varken klassificeras som arbetare eller tjänstemän sjunker täckningsgraden till 92 procent. Även denna siffra överskattar sannolikt andelen arbetare under kollektivavtal inom privat sektor.

Av uppgifter från SCB framgår att antalet tjänstemän som i privat sektor var organiserade i ett LO-förbund år 2013 översteg antalet arbetare i TCO- och Sacoförbunden med 23 000 individer (exklusive studerandemedlemmar som deltidsarbetar i LO-yrken). Om dessa LO-tjänstemän inkluderas vid beräkningen av kollektivavtalens täckningsgrad bland tjänstemännen och motsvarande nedskrivning görs av antalet individer på reguljära avtal och hängavtal på arbetarsidan blir resultatet att 79 procent av tjänstemännen i privat sektor år 2013 täcktes av kollektivavtal och 92 procent av arbetarna. Eftersom även icke-fackmedlemmar omfattas av kollektivavtalen blir motsvarande andelar efter justering utifrån den fackliga organisationsgraden i privat sektor

¹⁶ Claes-Mikael Jonsson & Göran Larsson Gäst i verkligheten – om utstationerad arbetskraft i praktiken. LO 2013, sid. 11.

80 procents täckningsgrad bland tjänstemän respektive 90 procent bland arbetarna, det vill säga en klart mindre skillnad mellan privatanställda tjänstemän och arbetare än de 77 procent respektive 94 procent som anges i tabell 3.2.

De sjutton procentenheters differens mellan arbetare och tjänstemän som redovisas i tabell 3.2 inom privat sektor avseende kollektivavtalens täckningsgrad 2013 krymper till elva enheter när även offentlig sektor inkluderas. Det beror på att en högre andel av tjänstemännen jämfört med arbetarna är offentliganställda (nästan fyra av tio tjänstemän, men bara var fjärde arbetare 2013). Följaktligen får den 100-procentiga täckningsgraden inom offentlig sektor störst genomslag hos tjänstemännen.

3.2 Fack och arbetsgivare: olika utveckling av organisationsgraden¹⁷

Den fackliga organisationsgraden har gått ned sedan 1990-talets mitt (**tabell 3.3**). Under åren 2007 och 2008 var nedgången så kraftig att man kan tala om ett medlemsras. Bland privatanställda löntagare sjönk den fackliga organisationsgraden mellan 2006 och 2008 från 71 till 65 procent (års-genomsnitt). Även den totala fackanslutningen sjönk med sex procentenheter eller från 77 procent 2006 till 71 procent 2008. Därefter har en stabilisering ägt rum. Ur ett internationellt perspektiv är organisationsgraden fortfarande mycket hög i Sverige.

Till skillnad från den fackliga anslutningen har arbetsgivarnas organisationsgrad varit relativt stabil de senaste tio–femton åren, om man som mått använder andelen löntagare i företag och verksamheter som är anslutna till en arbetsgivarorganisation. En konsekvens är att arbetsgivarnas organisationsgrad i både privat sektor och totalt sett numera är avsevärt högre än den fackliga organisationsgraden. År 2013 arbetade 80 procent av alla privatanställda i företag som var anslutna till en arbetsgivarorganisation. Andelen fackligt anslutna i privat sektor var samma år 65 procent. År 2000 låg den fackliga organisationsgraden bland privatanställda på ungefär samma nivå som arbetsgivarnas organisationsgrad i privat sektor (74 respektive 75 procent). Även på arbetsmarknaden i dess helhet var organisationsgraden år 2000 nästan densamma hos facken (81 procent) och arbetsgivarna (83 procent), men därefter har en betydande olikhet uppstått. År 2013 var arbetsgivarna 17 procentenheter mer organiserade än löntagarna. Fackmedlemmarna utgjorde detta år 70 procent av alla anställda medan de till en arbetsgivarorganisation anslutna företagen och verksamheterna omfattade 87 procent av samtliga anställda.

¹⁷ För en närmare beskrivning av hur beräkningarna av arbetsgivarnas organisationsgrad gjorts, se Bilaga 5.

Tabell 3.3 Andel löntagare i procent som täcks av arbetsgivarorganisationer respektive tillhör fackföreningar

Sektor	Facklig organisationsgrad										
	1993	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Privat	78	74	72	71	68	65	65	65	65	65	65
Offentlig	94	92	89	88	86	84	84	85	83	83	83
Alla	85	81	78	77	73	71	71	71	70	70	70
Sektor	Andel anställda hos arbetsgivare anslutna till arbetsgivarorganisationer										
	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Privat	77	75	78	77	77	/ 80	81	80	80	81	80
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	86	83	86	85	84	/ 87	88	87	86	87	87

Anmärkning. Angående brottet mellan 2007 och 2008 i arbetsgivarnas organisationsgrad, se anmärkning under tabell 3.1.

Källa: se tabell 3.1

Andelen fackligt anslutna löntagare har sjunkit sedan mitten av 1990-talet och allra mest bland de unga (**tabell 3.4**).

Tabell 3.4 Facklig organisationsgrad 2006–2014

Ålder	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Kv 1–3 2013	Kv 1–3 2014	2006– 2013	2013– 2014
16–24 år	46	40	36	35	34	34	36	36	35	34	-10	*
25–29 år	68	64	61	59	60	58	57	58	58	58	-10	0
Summa 16–29 år	58	53	49	48	48	47	47	47	47	47	-11	0
30–44 år	77	74	72	72	73	72	71	71	71	71	-6	0
45–64 år	85	82	81	80	80	80	80	80	80	80	-5	0
Summa 16–64 år	77	73	71	71	71	70	70	70	70	70	-7	0

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2013 avviker från årsgenomsnittet 2013.

Anmärkning: Anställda årsgenomsnitt 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 och 2013 samt genomsnittet för kvartalen 1–3 åren 2013 och 2014 (AKU, SCB). Heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna exkluderade.

Källa: Se tabell 3.1

3.3 Arbetare och tjänstemän: olika utveckling av organisationsgraden

Tre av fyra anställda i åldern 16–24 år har i dag ett arbetaryrke. Många av dem finns i de privata tjänstenäringarna där den fackliga organisationsgraden är lägre än i industrin och den offentliga sektorn (**tabell 3.5**). Därtill kommer att det fackliga medlemsraset bland arbetare var betydligt kraftigare i dessa näringar (minus åtta procentenheter mellan 2006 och 2008) än inom industrin (minus tre enheter) eller offentlig sektor (minus fyra enheter). Mellan 2006 och 2008 sjönk andelen fackligt anslutna arbetare från 77 till 71 procent. Till skillnad från bland tjänstemännen har nedgången bland arbetarna fortsatt: till 70 procent 2009, 69 procent 2010, 67 procent 2011–2012, 66 procent 2013 och enligt preliminära siffror 64 procent 2014. Tvärtom *steg* andelen fackligt anslutna tjänstemän från 72 procent 2009 till 73 procent 2010–2014. Den genomsnittliga organisationsgraden för löntagare (arbetare och tjänstemän) sjönk mellan 2010 och 2011 från 71 till 70 procent där den fortfarande befann sig 2014¹⁸.

18 För 2014 föreligger vid tidpunkten för denna sammanställning (januari 2015) inga uppgifter om årsgenomsnittet för fackligt anslutna. För att ändå få en bild av utvecklingen har den här den genomsnittliga organisationsgraden för de tre första kvartalen 2013 respektive 2014 tagits fram (tabellerna 3.4 och 3.5).

Sedan 2006 har andelen fackligt anslutna bland privatanställda gått ned sex gånger så mycket bland arbetare som bland tjänstemän (minus 13 respektive minus 2 procentenheter till och med 2014). Som följd av detta är tjänstemännens organisationsgrad inom privat sektor idag högre än arbetarnas (67 respektive 61 procent enligt preliminära siffror) medan det var tvärtom år 2006 (69 respektive 74 procent). Om heltidsstuderande som arbetar vid sidan av om studierna inkluderas blir arbetarnas organisationsgrad inom privat sektor 60 procent 2013 (årsgenomsnitt). Räknat på detta sätt var således fyra av tio privatanställda arbetare inte fackligt anslutna 2013.

Vid en nedbrytning på olika branscher och socioekonomiska grupper framträder under senare år (tabell 3.5) en splittrad bild med fallande facklig organisationsgrad hos vissa grupper och oförändrad eller stigande hos andra. Ett exempel är industrin inom vilken andelen fackligt anslutna arbetare mellan 2009 och 2014 *sjönk* med fem procentenheter samtidigt som tjänstemännens fackanslutning *steg* med tre enheter.

Tabell 3.5 Facklig organisationsgrad för arbetare och tjänstemän per bransch och sektor 2006–2014¹⁹

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Kv 1–3 2013	Kv 1-3 2014	2006– 2013	2013– 2014
A. Arbetare												
Industri m.m.	84	81	81	81	79	78	78	77	77	76	-7	-1
Byggverksamhet	81	77	73	73	71	69	69	68	68	67	-13	-1
Parti- och detaljhandel	64	61	57	56	57	56	56	56	56	53	-8	-3
Övrig privat service	67	62	58	57	57	55	55	54	54	53	-13	-1
därav hotel & rest.	52	47	40	36	36	33	32	30	30	28	-22	-2
Summa privat service	66	62	58	56	57	55	55	54	54	53	-12	-1
Summa privat sektor	74	70	67	66	65	64	63	62	62	61	-12	-1
Offentlig sektor	87	85	83	82	83	80	80	79	78	77	-8	*
Samtliga arbetare	77	74	71	70	69	67	67	66	66	64	-11	-2

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2013 avviker från årsgenomsnittet 2013.

19 Anställda 16–64 år årsgenomsnitt 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 och 2013 samt genomsnittet för kvartalen 1–3 åren 2013 och 2014. Heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna exkluderade. Industri m.m., byggverksamhet samt parti- och detaljhandel avser privat sektor. Industri m.m. inkluderar jord- och skogsbruk, mineralutvinning, elproduktion m.m. Näringsgrensindelning åren 2006–2008 enligt SNI 2002, åren 2009–2014 enligt SNI 2007. Om heltidsstuderande som arbetar deltid inkluderas blir den genomsnittliga organisationsgraden för löntagare 69 procent 2013 (årsgenomsnitt) i stället för 70 procent. Lägst andel fackligt anslutna kan då konstateras för arbetare inom hotell- och restaurangbranschen med 27 procent 2013 mot 30 procent då heltidsstuderande exkluderas. Branschen kännetecknas av att många studerande arbetar där vid sidan om studierna. Med deltidsanställda heltidsstuderande inkluderade var arbetarnas organisationsgrad 2013 (årsgenomsnitt) 63 procent (60 procent i privat sektor) och tjänstemännens 72 procent (66 procent i privat sektor).

Tabell 3.5 (fortsättning) Facklig organisationsgrad för arbetare och tjänstemän per bransch och sektor 2006–2014

B. Tjänstemän**	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Kv 1–3 2013	Kv 1–3 2014	2006– 2013	2013– 2014
Industri m.m.	80	76	75	76	77	78	79	80	80	79	0	-1
Parti- och detaljhandel	62	59	56	58	61	59	60	61	61	63	-1	+2
Övrig privat service	66	63	61	63	63	64	65	65	65	65	-1	0
Summa privat service	65	62	60	62	63	63	64	65	65	65	0	0
Summa privat sektor	69	65	63	65	65	65	67	67	67	67	-2	0
Offentlig sektor	89	86	85	85	86	85	84	84	84	84	-5	0
Samtliga tjänstemän	77	73	72	72	73	73	73	73	73	73	-4	0
C. Löntagare totalt												
Industri m.m.	82	79	79	79	78	78	79	78	78	77	-3	-1
Byggverksamhet	79	75	71	71	70	68	67	67	67	67	-12	0
Parti- och detaljhandel	63	60	57	57	58	57	58	59	59	58	-4	-1
Övrig privat service	67	63	60	61	61	61	61	61	61	61	-6	0
därav hotel & rest.	52	49	41	36	38	37	36	35	34	33	-17	*
Summa privat service	66	62	59	60	60	60	61	61	61	60	-5	-1
Summa privat sektor	71	68	65	65	65	65	65	65	65	64	-6	-1
Offentlig sektor	88	86	84	84	84	83	83	83	82	82	-5	*
Samtliga löntagare	77	73	71	71	71	70	70	70	70	70	-7	0
Män	74	71	68	68	68	67	68	67	67	67	-6	0
Kvinnor	80	76	74	74	75	73	73	73	73	73	-7	0

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2013 avviker från årsgenomsnittet 2013.

** Relativt få anställda tjänstemän i byggbranschen och därmed litet urval motiverar att denna grupp inte redovisas separat.

Även inom de privata tjänstenäringarna går utvecklingen isär. Mellan 2008 och 2014 *sjönk* arbetarnas organisationsgrad med fem procentenheter medan tjänstemännens *steg* med lika många enheter. För perioden 2006–2014 i sin helhet sjönk den genomsnittliga fackanslutningen bland arbetarna i den privata tjänstesektorn med 13 procentenheter (från 66 till 53 procent) men bland tjänstemännen inte alls (oförändrat 65 procent). Som en konsekvens är tjänstemännen idag i högre utsträckning än arbetarna fackanslutna i denna sektor. Allra störst är arbetarnas fackliga tillbakagång inom hotell- och restaurangbranschen: 52 procent fackanslutna 2006, 36 procent 2010 och preliminärt 28 procent 2014 (27 procent om heltidsstuderande som arbetar deltid inkluderas; avser årsgenomsnitt 2013).

Om de preliminära siffrorna för 2014 står sig när årsgenomsnittet föreligger betyder det att tjänstemännens genomsnittliga organisationsgrad numera är nio procentenheter högre än arbetarnas eller 73 respektive 64 procent.

Bilaga 5 Beräkningar av organisations- och täckningsgrad (kapitel 3)

Så har kollektivavtalens täckningsgrad beräknats

Kollektivavtalens täckningsgrad i privat sektor (som återfinns i tabeller i kapitel 3) har beräknats genom att utgå från antalet anställda hos arbetsgivarorganisationernas medlemmar och sedan lägga till antalet anställda som omfattas av hängavtal. Antalet arbetare som omfattas av hängavtal har för åren 1995–2007:1 erhållits utifrån statistik från Fora (som ägs gemensamt av Svenskt Näringsliv och LO) över den totala lönesumman under hängavtal dividerat med genomsnittlig årslön inom privat sektor enligt SCB. Under 2009 gick Fora över till ett nytt datasystem. Utgångspunkten var inte längre lönesumman utan antalet arbetare i företag som är hängavtalsbundna respektive det totala antalet arbetare i kollektivavtalsbundna företag. Ett problem är att en individ under loppet av ett år kan arbeta i flera företag och då räknas flera gånger, om det på dessa arbetsplatser förekommer hängavtal (detsamma gäller i sådana fall om reguljära kollektivavtal). Vidare räknas en individ fullt ut även om denne arbetar under ett hängavtal under endast en del av året och inte vid årets slut då denne kan finnas under ett reguljärt kollektivavtal eller på en arbetsplats utan avtal eller vara arbetslös. Därtill kommer att personer som vid något tillfälle haft flera arbeten i Foras statistik räknas som flera individer. För att komma runt detta problem har proportionen mellan arbetare i företag med enbart hängavtal och i företag med reguljära kollektivavtal i Foras statistik år 2011 använts för att beräkna hängavtalens omfattning bland arbetare från och med 2007:2. Till skillnad från i föregående årsrapporter har 2009 års proportion inte använts för något år eftersom den visat sig överdriva antalet arbetare under hängavtal, vilket hänger samman med svårigheterna att få fram tillförlitliga uppgifter under den 2009 pågående övergången till ett nytt datasystem hos Fora. Därtill kom att registeruppgifterna 2009 inte var lika bra uppdaterade som vid den körning som gjordes december 2012 utifrån dem som hade SAF-LO:s avtalspension under år 2011. För åren 2012 och 2013 har använts körningen som Fora gjort under december efterföljande år. Nytt för 2014 års körning (avseende år 2013) är att företag som både har ett reguljärt kollektivavtal och ett hängavtal bara räknas en gång. Antalet hängavtal och antalet individer under dessa avser således uteslutande företag som *endast* har hängavtal.

Vid beräkningen av hängavtalens omfattning bland arbetare har grupperna med andra avtalspensioner uteslutits i nämnaren, bland annat arbetarna i KFO:s medlemsföretag eftersom de omfattas av Kooperationens avtalspension. Däremot har arbetarna i företag tillhöriga Fastigo, Svensk Industriförening, Målaremästarna med flera organisationer inom privat sektor inkluderats. Till antalet arbetare under hängavtal har lagts antalet tjänstemän under sådana avtal utifrån uppgifter från TCO- och Saco-förbunden samt Ledarna, vilka uppräknats med icke-medlemmarna med hjälp av den fackliga organisationsgraden för privatanställda tjänstemän. Hängavtalens omfattning bland tjänstemännen underskattas dock något eftersom flera tjänstemannafack saknar statistik på detta område. Därtill kommer att det inte mer än i begränsad omfattning varit möjligt att i enlighet med SCB:s socioekonomiska indelning (SEI) särskilja tjänstemän från arbetare hos LO-förbund som Seko och Handelsanställdas förbund (gäller såväl hängavtal som reguljära kollektivavtal). Antalet arbetare och tjänstemän under *reguljära* kollektivavtal baseras på uppgifter från arbetsgivarorganisationerna. Vad gäller Svenskt Näringsliv har anställda som inte omfattas av kollektivavtal subtraherats. Detta berör främst Svensk Handel där ett antal medlemsföretag ännu inte är "inkopplade" på kollektivavtalen. Däremot inkluderas alla anställda i medlemsföretag som har hängavtal för en del av sina anställda med annat arbetsgivarförbund inom Svenskt Näringsliv.

Anställda under hängavtal hos Svensk Industriförenings medlemsföretag har dock subtraherats vid beräkningarna av de reguljära kollektivavtalens omfattning eftersom dessa företag helt saknar sådana kollektivavtal.

De i tabell 3.1A redovisade talen har erhållits genom att dividera antalet anställda under kollektivavtal (inklusive hängavtal) med antalet anställda 16–64 år enligt arbetskraftsundersökningarna 4:e kvartalet respektive år. Med anställda avses endast de som är folkbokförda i Sverige och som inte arbetar utomlands (totala antalet anställda har erhållits genom att addera anställda i privat och offentlig sektor, varvid de som arbetar utomlands faller bort). I tabellens B-del har antalet anställda under kollektivavtal (inklusive hängavtal) dividerats med antalet anställda i åldern 15–74 år. Det är det mest korrekta tillvägagångssättet med tanke på att arbetsgivarorganisationernas statistik över antalet anställda i medlemsföretagen inte begränsas till 16–64 år.

Så har arbetsgivarnas organisationsgrad beräknats

Arbetsgivarnas organisationsgrad avser andelen löntagare i företag och verksamheter anslutna till en arbetsgivarorganisation 31 december respektive år. Den fackliga organisationsgraden har erhållits genom specialbearbetningar av SCB:s arbetskraftsundersökningar och avser årsgenomsnittet fackligt anslutna löntagare 16–64 år exklusive heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna. I en del utländska publikationer anges en alltför låg organisationsgrad för de svenska arbetsgivarna då man inte räknat om årsanställda (heltidsekvivalenter) hos bland annat SAF och Svenskt Näringsliv (SN) till individer eller uppmärksammat att det utöver SN finns cirka 15 arbetsgivarorganisationer inom privat sektor (se avsnitt 2.2). Vid beräkningen av arbetsgivarnas organisationsgrad har antalet anställda hos arbetsgivarorganisationernas medlemmar dividerats med antalet anställda 16–64 år enligt arbetskraftsundersökningarna 4:e kvartalet respektive år.

Om i stället anställda 15–74 år används blir arbetsgivarnas organisationsgrad inom privat sektor 76 procent 2007, 80 procent 2008, 81 procent 2009, 80 procent 2010, 79 procent 2011, 80 procent 2012 och 79 procent 2013. Motsvarande tal för privat och offentlig sektor sammantaget blir 84 procent 2007, 87 procent 2008, 87 procent 2009 samt 86 procent åren 2010–2013.

Ett alternativt sätt att beräkna arbetsgivarnas organisationsgrad i privat sektor är att dividera antalet medlemmar i arbetsgivarorganisationer med antalet företag i privat sektor som i SCB:s företagsregister har minst en anställd. Eftersom det i aktiebolag med endast en anställd i regel är ägaren själv som är den anställde finns det anledning att exkludera dessa företag, som i november 2013 svarade för 79 700 av de totalt 296 700 företagen med minst en anställd. Genom att dividera de 65 900 organiserade företagen med anställda år 2013 med de totalt 217 000 arbetsgivarna (296 700 minus 79 700) fås en organisationsgrad på 30 procent. Eftersom ägaren inte alltid är den anställde i aktiebolag med en anställd är den verkliga organisationsgraden lägre än 30 procent (om antalet aktiebolag med endast en anställd och där ägaren inte är denne varit känt hade inte så många som 79 700 företag subtraheras från de 296 700 företagen med minst en anställd). Att arbetsgivarnas organisationsgrad ändå ligger omkring 30 procent antyds av den intervjuundersökning som Företagarna gjort i samarbete med Sifo avseende år 2010. Utifrån det material som då samlades in har de mindre företagens (1–49 anställda) beräknats till 32 procent år 2010 – se Anders Kjellberg Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund, Sociologiska institutionen Lunds universitet 2013/15 (innehåller också en redovisning av arbetsgivarnas organisationsgrad per

bransch). Eftersom företagen med 1–49 anställda svarar för så mycket som 98 procent av alla företag bör siffran 32 procent ge en uppfattning också om arbetsgivarnas organisationsgrad inom hela den privata sektorn.

Av flera skäl används inte denna beräkningsmetod (andelen företag som tillhör en arbetsgivarorganisation) vid internationella jämförelser, till exempel inom EU. För det första anses det mindre lämpligt att vikta alla företag lika eftersom ett stort företag omfattar en större del av arbetsmarknaden än ett litet. För det andra bestäms en arbetsgivarorganisations styrka i förhållande till de fackliga motparterna snarare på antalet anställda som den täcker in än på antalet anslutna företag. Genom att i stället utgå från andelen av de anställda som finns i företag anslutna till en arbetsgivarorganisation får man för det tredje ett mått som är jämförbart med den fackliga organisationsgraden och kollektivavtalens täckningsgrad.

Medlingsinstitutet
Swedish National Mediation Office

Box 1236
111 82 Stockholm

www.mi.se

tel 08- 545 292 40
fax 08- 650 68 36
e-post: info@mi.se

**Avtalsrörelsen
och lönebildningen 2014**
Medlingsinstitutets årsrapport

ISSN 1650-8823